

Правові та регуляторні бар'єри інвестування у модернізацію іригаційної інфраструктури України

<https://doi.org/10.31713/MCIT.2025.012>

Інна Мельничук

Кафедра гідротехнічного будівництва та гідравліки

НУВГП

Рівне, Україна

i.m.melnychuk@nuwm.edu.ua

Тези доповіді присвячені розгляду правових та регуляторних перешкод, що обмежують інвестиційну активність у сфері модернізації іригаційної інфраструктури України. Наголошено, що в умовах зміни клімату й підвищення ризиків посухи роль зрошення стає вирішальною для забезпечення сталого виробництва сільськогосподарських культур, особливо у південних та центральних регіонах. На основі аналізу нормативно-правових актів, аналітичних звітів Світового банку, BRDO та фахових досліджень ідентифіковано основні бар'єри: невизначеність прав власності на меліоративні системи, обмеження у бюджетному фінансуванні, недосконалість тарифоутворення, дублювання управлінських функцій між органами влади, податкові та процедурні перепони, а також ризики, зумовлені військовим конфліктом. Запропоновано напрями удосконалення правового регулювання для створення сприятливого середовища інвестицій у відновлення та розвиток зрошувальних систем, що обмежують інвестиційну активність у сфері модернізації іригаційної інфраструктури України.

The theses of the report are devoted to the analysis of legal and regulatory barriers that constrain investment activity in the modernization of Ukraine's irrigation infrastructure. It emphasizes that under climate change and increasing drought risks, irrigation plays a critical role in ensuring sustainable agricultural production, especially in southern and central regions. Based on the analysis of legal acts, World Bank reports, BRDO policy papers, and professional studies, the key barriers were identified: unclear property rights for irrigation systems, limitations of public financing, imperfect tariff regulation, overlapping authorities, tax and procedural obstacles, and risks caused by the ongoing war. The paper proposes directions for improving legal frameworks to create a more favorable environment for investment in the rehabilitation and development of irrigation systems.

Ключові слова — іригаційна інфраструктура, меліорація, інвестиції, правові бар'єри, державно-приватне партнерство, зрошення, сталий розвиток.

Зміна клімату створює серйозні виклики для сталого виробництва сільськогосподарських культур в Україні. Особливо гостро ці проблеми проявляються у південних та центральних регіонах,

де кількість посушливих днів і середньорічна температура невпинно зростають [2]. В таких умовах відновлення та модернізація зрошувальних систем набуває стратегічного значення для продовольчої безпеки держави.

Водночас рівень використання іригаційних систем в Україні залишається низьким — не більше 15–20 % від потенціалу, наявного ще у 1990-х роках [2; 4]. Основними причинами є застарілість інфраструктури, зношеність обладнання, недостатнє фінансування й відсутність механізмів залучення приватних інвестицій [1; 3]. Відтак постає необхідність глибокого аналізу правових і регуляторних перешкод, які стримують розвиток іригаційного сектору.

Реформування водного господарства України триває понад десятиліття, однак воно залишається неповним. Прийняття у 2022 р. Закону України «Про організації водокористувачів та стимулювання гідротехнічної меліорації земель» започаткувало створення ВОК (організацій водокористувачів), покликаних взяти на себе управління внутрішньогосподарськими системами зрошення [4]. Законодавство передбачає поступову передачу частини меліоративних об'єктів у власність або користування ВОК, що має стимулювати формування відповідального власника на місцевому рівні.

Разом із тим, значна частина міжгосподарських систем, насосних станцій і магістральних каналів залишаються у державній власності [3]. Відсутність єдиного оператора системи або чітко прописаної моделі співуправління держави й приватного сектору створює правову невизначеність, яка знижує інвестиційну привабливість галузі [1; 5].

Ключові правові та регуляторні перешкоди інвестуванню наступні:

1. Невизначеність прав власності.

Однією з головних проблем є відсутність чіткої ідентифікації прав власності на елементи меліоративної інфраструктури. Часто системи не

zareєстровані в кадастрових реєстрах або мають суперечливий правовий статус [1; 4]. Це унеможливає використання об'єктів як застави, стримує концесійні та державно-приватні проєкти.

2. Обмеження бюджетного та фінансового законодавства.

Державні водогосподарські організації фінансуються виключно з бюджету і не мають права залучати кредити чи приватний капітал [2; 4]. Через це модернізація магістральних систем практично не відбувається без зовнішньої донорської допомоги.

3. Недосконалість тарифоутворення.

Діюча система тарифів на подачу зрошувальної води не включає інвестиційної складової, що позбавляє операторів можливості накопичувати кошти на оновлення інфраструктури [7]. Тарифи не відображають реальної вартості води, енергії та амортизаційних витрат, що створює перехресні субсидії між користувачами [7].

4. Дублювання функцій державних органів.

В управлінні водними ресурсами спостерігається паралелізм повноважень між Державним агентством водних ресурсів, Міністерством аграрної політики, місцевими органами влади та окремими держпідприємствами [3; 4]. Це призводить до фрагментації відповідальності, неузгодженості політик і втрати ефективності.

5. Податкові та нормативні бар'єри.

Довгий час перешкодою для передачі об'єктів меліорації у власність ВОК було подвійне оподаткування та питання сплати ПДВ при передачі активів [5]. Хоча у 2025 р. ухвалено закон, що частково усуває ці перепони, залишаються неврегульованими питання обліку, оцінки вартості систем і звільнення від податку на майно.

6. Відсутність ефективних механізмів державно-приватного партнерства.

Попередня редакція законодавства про державно-приватне партнерство (ДПП) не враховувала специфіку меліоративних систем. Лише з оновленням закону про ДПП у 2025 р. з'явилися можливості для укладення угод у сфері іригації [6], однак практична реалізація ще потребує підзаконних актів і типових договорів.

7. Інституційна слабкість організацій водокористувачів

ВОК лише починають формуватись і мають обмежену організаційну, фінансову та управлінську спроможність [4]. Відсутність досвіду підготовки інвестиційних проєктів і складність дозвільних процедур (зокрема, екологічних оцінок) знижують темпи розвитку.

8. Військові ризики та відновлення після руйнувань

Внаслідок бойових дій пошкоджено значну частину гідротехнічних споруд, особливо на півдні [4]. Це збільшує ризики для інвесторів і потребує державних гарантій або міжнародного страхування інвестицій.

Напрями удосконалення правового середовища

Для створення сприятливих умов залучення інвестицій доцільно реалізувати такі кроки:

- Завершити правову інвентаризацію меліоративних систем і забезпечити реєстрацію прав власності на всі об'єкти в державних кадастрах [1; 3].
- Внести зміни до Бюджетного кодексу, щоб державні оператори могли залучати позикові кошти під державні гарантії [2].
- Розробити нову методику тарифоутворення, що включатиме інвестиційну складову та прозорі правила розрахунку вартості води [7].
- Удосконалити законодавство про державно-приватне партнерство, зокрема шляхом затвердження типових концесійних угод для іригаційних проєктів [6].
- Розвивати інституційну спроможність ВОК, через грантові програми, навчання та доступ до кредитування [4].
- Створити державну програму страхування інвестицій у водогосподарські об'єкти на територіях, що зазнали руйнувань через війну [4].

Висновки

Модернізація іригаційної інфраструктури є ключовою передумовою для адаптації аграрного сектору України до змін клімату. Однак без усунення правових та регуляторних бар'єрів, чіткої системи управління й ефективного державно-приватного партнерства залучення інвестицій залишатиметься обмеженим. Законодавчі ініціативи останніх років свідчать про поступ до створення нової моделі управління водними ресурсами, проте для досягнення стійкого ефекту необхідна комплексна правова реформа та узгоджена державна політика у сфері меліорації.

- [1] BRDO. Інвестувати не можна заборонити: як захистити інвестиції у меліоративні системи. — Київ, 2023.
- [2] World Bank. Ukraine Irrigation Strategy. — Washington D.C., 2017.
- [3] Agroexpert.ua. Реформа гідротехнічної меліорації: перешкоди, досягнення, перспективи. — 2024.
- [4] ICID-CIID. Legal and Institutional Framework for Irrigation Modernization in Ukraine. — WIF4 Proceedings, 2025.
- [5] AgroTimes.ua. Президент підписав закон, що усуває перешкоди для реалізації реформи меліорації. — 2025.
- [6] CMS LawNow. Ukraine Overhauls Its PPP Regime Facilitating Reconstruction and Investment. — 2025.
- [7] Mivg.iwpim.com.ua. Тарифна політика у сфері меліорації земель: сучасний стан і проблеми. — 2024.